
BRACHINGER TAMÁS

Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és

Vidékfejlesztési Kar

[ORCID: 0009-0003-0346-2577](https://orcid.org/0009-0003-0346-2577)

A bajai halászléfőzés élő hagyományának hatása Baján a jelenkori helyi társadalmi viszonyokra

Absztrakt

A bajai halászlékultusz hosszú ideje kulturálisan integrálta a helyi társadalmat, ugyanakkor aktuálisan politikailag dezintegráló tényezővé vált. Baja városában 1996 óta rendezik meg a Bajai Halfőző Fesztivált. Az esemény eredeti neve a "Halászlé Ünnepe a Halászlé Fővárosában". A halászléfőzés és a hozzá kapcsolódó kultusz nagyon erősen meghatározzák a város polgárainak identitását, a közösséghez tartozás fontos szimbóluma, integráló ereje ez a tradíció és lokális gyakorlat. Másfelől az idegenforgalomban betöltött szerepe is jelentős és fejlődést mutat.

Kulcsszavak: helyi társadalom, helyi politika, település közösség, helyi identitás, helyi kultúra, társadalmi részvétel

Abstract - The influence of a living tradition on current conditions in Baja

In my paper, I would like to describe a very interesting phenomenon.. The tradition of fish soup in Baja has culturally integrated the local society for a long time, but at the same time it has become a politically disintegrating factor. „The Baja Fish Soup Cooking Festival” in Baja was created in 1996 in order to mark the 300th anniversary of its status as a city. The main creators of the event were local culture-enthusiasts and range of other interested parties, including the mayor and local business people. Its original name is „Halászlé Festival in the Capital of Halászlé”. The event is held annually. Cooking fish soup and related customs strongly determine the identification of the local citizens, they are important symbols of the community, and an integrating factor. On the other hand, its role in tourism is significant and shows development.

Keywords: local society, local politics, resident community, local identity, local community culture

Bevezető

Tanulmányomban egy élő hagyománynak a jelenkori viszonyokra feltűnően jelentős befolyását kívánom bemutatni. A „bajai halászléfőzés élő hagyománya” szerepel a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékében, valamint a hungarikumok közé is bekerült. A városlakók, „lakópolgárok” viszonyulása a szóban forgó jelenséghez egy fontos identitásképző erő,

vonatkozási pont és annak úgy a szimbolikus térben, mint a leghétköznapibb interakciókban is vannak kimutatható jelei. Ennek az írásműnek a célja nem a bajai halászlé gasztrokulturális vonatkozásainak elemzése, inkább az ahhoz kapcsolódó eleven tradíciót, annak a helyi társadalmi viszonyokat folyamatosan alakító mechanizmusát kívánja bemutatni, különös tekintettel a 2024. évi önkormányzati választást megelőző, illetve a választást közvetlenül követő időszak adekvát megnyilvánulásaira. Különösen komoly szerepet kapott ebben a disputában – a jelenkori érintkezések adekvát módja – a közösségi média, pontosabban a Facebook platformja.

Ahhoz, hogy tágítsam a jelenség megértésének horizontját, be fogom mutatni a bajai halászléfőzés élő hagyományának legfontosabb elemeit.

Baja helyi társadalmában évszázados hagyománya van a halászléfőzésnek és az ahhoz kapcsolódó kultusznak, rituáléknak, és kitüntetett naptári eseményeknek. Roland Warren, a 20. század második felében kialakuló Community Studies irányzat képviselője írta le a településközösség öt funkcióját. Abból – az ismertetésre kerülő témánkhöz kapcsolódóan – két lényeges elemet emelhetünk ki: a szocializációs funkciót, amelynek során a közösség helyi értékeit ad át tagjainak – akár a következő generációknak, akár a betelepülőknek, akár a valamilyen módon a helyhez kötődőknek –, valamint a reprezentációs funkciót.

A halászléfőzés élő hagyománya a két funkció érvényesülésében elementáris hatással bír. A 20. század turbulens időszakát is túlélő tradíció a rendszerváltoztatást követően nagyobb figyelmet kapott és erőteljesebb módon fejeződik ki, mint korábban bármikor. Baja város jelentősége a 20. században sokat változott. A 18-19. századi gazdag, multikulturális kereskedővárosban – amelynek a polgárosodása is jelentősnek tekinthető a 19-20. században – az első világháborút követően évekig szerb katonai közigazgatás működött, majd a két világháború között csonka Bács-Bodrog vármegye székhelye volt, mivel a megye területének nagyobb része a későbbi Jugoszláviához került. A második világháború utáni új közigazgatási rendszerben (tanácsrendszerben) a konstruált Bács-Kiskun megye (ma vármegye) székhelye Kecskemét lett. E döntésnek és Baja periférikus, határmenti helyzetének az eredményeképpen a város pozíciója sokat romlott. A téma szempontjából ennek jelentőségét az adja, hogy a helyi társadalom attitűdjét, „lelkületét” is jelentősen meghatározta ez a gazdasági és társadalmi vonatkozású „mellőzöttség érzés” és ez bizonyos szempontból elősegítette a „kívülállásból” adódó erőteljes lokálpatriotizmust.

Bánlaky Pál, még a tanácsrendszer viszonyaira utalva a következő metaforával jellemezte Baja helyzetét a településhierarchiában: „Baja olyan ebben a naprendszerben, mint egy kiszámíthatatlan pályájú mellékbolygó, amely nem kötődik egyértelműen egyetlen főbolygóhoz sem, de egyszerre több körül is kering.” (Bánlaky 1990: 130-131) Az önkormányzati rendszer 1990-es bevezetése jogi értelemben megváltoztatta ugyan az adekvát viszonyokat, illetve 2022-ben Baja megyei jogú városi címet is kapott, de ezek a formális változtatások

a település Bánlaky által leírt de facto pozícióját és az itt élők ezzel kapcsolatos attitűdjét nem különösebben érintették. A város lakói körében ennek pozitív eredménye tehát a lokálpatriotizmus kifejeződése, amelyhez erős és hatásos szimbólumok kellene. Ahogy Pusztai Bertalan néprajzkutató fogalmazott: „a szabadtéri halászléféőzés, ez a nem hétköznapi helyzet valójában az identitások megalkotására és verifikációjára alkalmas”. (Pusztai 2007: 14)

Fogalmi keretek

A tanulmány kulcsfogalma a helyi társadalom. A helyi társadalom szervezett rendszer, amely jól felismerhető, de csak adekvát társadalmi feltételek mellett; egyénekből, az egyének által felépített közösségekből, valamint a lokálisba áfelhasznált irodalom:gyazott szervezetekből és intézményekből áll. A szervezetségben ugyanakkor megjelenik a tagoltság is, hasonlóan a társadalmi makrostruktúrákhoz. A helyi társadalom tagoltságát a komponensei között fennálló viszonyok determinálják és jellemző azok intenzitása és hierarchizáltsága. (Brachinger 2010: 47) A helyi társadalom egy olyan entitás, amelynek sajátos gazdasági és szociológiai jellemzői vannak és kulturális-spirituális karaktere is megrajzolható. Ugyanakkor nem zárt rendszer, hiszen állandó kölcsönhatásban áll környezetével, mind térben, mind időben. A közösség az a legkisebb területi csoport, amely az emberi élet minden aspektusát képes felölelni. (Varga, Vercseg 1998)

A hazai helyi társadalomkutatás viszonylag korai időszakában – még a tanácsrendszer keretei között – Pál László adta meg e fogalom adekvát, hazai viszonyokat jól kifejező leírását: „Egy település lakónépessége rétegszerkezetében a társadalom egészére jellemző munkamegosztási viszonyok a helyi adottságok által módosítottan jelennek meg és a lakópolgárok magatartásában az integrációra, valamint a település sorsát befolyásoló döntésekben való részvételre utaló viselkedésmódok a szomszédos településekhez viszonyítottan megkülönböztetett módon fejeződnék ki.” (Pál 1984)

Bánlaky Pál álláspontja szerint helyi társadalma egy településnek (esetleg egy településrésznek) van, azaz térbeliséget jelent: jól lokalizálható egység. Mégpedig a társadalom sajátos terében helyezkedik el, így egyben társadalmi egység. Azonban ezzel az „egydimenziós” magyarázattal nem érte be a hivatkozott szerző és a helyi társadalom minőségét, pontosabban a minőség kritériumait tartja megfelelő indikátoroknak. A helyi társadalom minőségére az ott élő polgárok valamiféle közösségiségre törekvése determinálja. Annak komponensei a következők:

- Egy térben (földrajzilag) jól körülhatárolható egység. Ez általában egy (kisebb) település; elképzelhető helyi társadalom kialakulása valamely nagyobb település valamely térben jól körülhatárolt településrészén is.

- Egy viszonylag állandó és limitált számosságú népesség. Az állandóság és a korlátozott számú népesség is fontos kritérium, mert csak ezek

teszik lehetővé a személyes interakciós hálózatok kialakulását. A viszonylagos állandóság (stabilitás) akkor áll fenn, ha a lakónépesség meghatározó hányada legalább másfél generációs időtartamban a településen él. A lélekszám tekintetében alsó határ gyakorlatilag nincs – intakt helyi társadalom alakulhat ki akár 50-60 fős településen is – felső határ viszont – nagyon sok tényező függvényében – a 30-40 ezer fő.

- A személyes kapcsolatok hálózata, amelynek három viszonyrendszere is lényeges; információs hálózatok, amelyek egyszersmind informálisak, továbbá a helyi gazdasági viszonyok és a helyi hatalmi struktúra.

- Valamiféle közös történet; ezek adják a fundamentumát a helyi tradícióknak, szokásoknak, illetve ezekre építve létrejöhét egy helyi érvényességű érték- és normarend.

- Az előbbi komponensek alapján alakulhat ki a lakópolgárok mitudata, identitása, az odatartozás, összetartozás érzése.

Az ismertett komponensek strukturálják a helyi társadalom viszonyait egy háromdimenziós szerkezetben, amely a presztízs, a vagyoni helyzet és a (politikai) befolyás mentén írható le. „A hasonló értékegyüttesű emberek alkotnak egy-egy (helyi) társadalmi csoportot, amelyekből azután létrejön a helyi társadalomnak az a bizonyos sajátszerkezete” (Bánlaky 2005).

Fontos megjegyezni, hogy a Bánlaky Pál, az általa 30-40 ezer főben meghatározott népességszámot a kisváros mérettel azonosítja. Számos esetben, a helyi társadalomkutatók képviselői, például Pálné Kovács Ilona – megint csak számos tényező függvényében – a középváros mérethez „igazítja” (Brachinger 2010). Baja népessége is ebben a tartományban mozog, azaz a kisvárosi és/vagy középvárosi jegyeket hordozza magán. Mindeközben (2022-ben) a település Esztergommal egyidejűleg megyei jogú városi jogállást kapott. A hazai törvényhozási szokásokat figyelembe véve érdemes különválasztani a települések leírásánál azok közjogi státuszát, valamint településszociológiai, gazdasági jellegzetességeit, mivel az utóbbi három és fél évtized parlamenti döntései alapvetően a térségi, települési vezetők politikai érdekérvényesítésének megnyilvánulásai, másfelől politikai gesztusként is felfoghatók. Egy-egy település vonatkozásában tehát a jogállás megváltoztatását nem szükségszerűen előzte meg olyan mértékű népességnövekedés, infrastrukturális fejlődés, urbanizáció, illetve nem feltétlenül növekedett a szóban forgó települések „gravitációs” ereje, térségközponti szerepe, ami önmagában indokolhatta volna a változtatást.

A leírt szerkezet alapvetően meghatározza, hogy egy helyi társadalom milyen kultúrát és hogyan közvetít.

Ezek figyelembevételével két kérdést érdemes feltenni:

- Milyen kultúra-elemeket közvetít a helyi társadalom?
- Milyen mechanizmusok közvetítik a helyi kultúra-elemeket?

(Bánlaky 2005)

Egy másik fogalomleírás konvergál az előbb ismertetett definícióval. Böhm Antal szerint a helyi társadalom egy településen kialakult ún. mezocsoport, amely az egyén és a makrotársadalom között primer csoportokon keresztül közvetít érdeket, értéket, őrzi a tradíciókat és az autochton strukturálódás lehetőségét alakítja (Böhm 1996: 15)

Az egyén és a helyi társadalom kapcsolatát Böhm Antal sémája segít megérteni:

Egyén ◀ ▶ (Elégedettség, Kötődés, Perspektíva) ▶ ◀ (Részvétel, Kooperáció, Integráció) ◀ ▶ Helyi társadalom (Böhm 1996: 22)

Az egyén oldaláról tekintve tehát a lakóhellyel való elégedettségen keresztül vezet az út. Ulf Hannerz tanulmányában részletesen elemzi a „helyi” és a „kozopolita” kultúra különbségeit. A helyi kultúra meghatározott lokalitáshoz kapcsolódik, egyedi, jól integrált rendszerként írható le, konkrét környezetükhöz kötöttségük határozza meg azt (Hannerz 1996).

A sikeres helyi társadalmak fogalmát Bódi Gábor és Böhm Antal által szerkesztett kötet esettanulmányai taglalják. Az előbbieken ismertetett szempontok – kiegészülve a településvezetői, önkormányzati, közhatalmi funkciókkal – együttes biztosítékai egy település élhetőségének, megújulóképeségének, hosszútávú fennmaradásának. (Bódi-Böhm 2000). Azonban egy település jövője szempontjából a szélesebb politikai, társadalmi, demográfia, gazdasági, regionális kontextus hatása az előbbieken ismertetett tényezők meglététől is erősebb.

A helyi identitás fogalmát is kapcsoljuk témánkhoz. Szabó Lilla Proshanskyra és szerzőtársaira hivatkozva a következőképpen írja le annak kialakulását: „Az identitás egy olyan folyamatban formálódik, amely során megismerjük a körülöttünk lévő világot. Az elsajátított ismeretek az emlékeket, attitűdöket, értékeket, preferenciákat, jelentéseket, tapasztalatokat jelentik. A fizikai környezettel kapcsolatos ismeretek az egyén »környezeti múltjában« gyökereznek: ezek azok a helyek, terek és ezek egyedi tulajdonságai, amelyek kielégítették az emberek igényeit. Más szóval helyi identitás az identitásnak egy – a szociális identitással összevethető – önálló aspektusa, amely meghatározza az egyén szocializációs szintjét a fizikai környezettel összefüggésben.” (Szabó 2022: 88-89)

A jelenség kurrens hatásai miatt a helyi politika fogalmának figyelembevétele is indokolt. A helyi politika komplex rendszere kezdetektől fogva össze van kötve a helyi közösségekkel, a helyi társadalommal. Fontos körülmény, hogy az utóbbi évtizedekben – ez egyetemes jelenség – a helyi

közösségek felbomlása tapasztalható, ami különösen felértékeli a még meglévő, életképes lokális konstrukciókat, és az intézményesültetés válik egyre meghatározóbbá a települési élet minden aspektusában (Pálné 2008: 89-91). A helyi társadalom tevékenységében mindenkor alapvető szerepet játszik a helyi hatalom. Formális és informális csatornákon keresztül szabályozza a helyi társadalom mozgásterét, döntéseivel befolyásolja a lakópolgárok mindennapi életét (Böhm 1996: 20). Témánkhoz kapcsolódóan a helyi politika és a siker kapcsolatát is megemlítjük. Ebben az esetben sikernek tekinthetjük, amikor a választott vezetők az újabb választáson kapott megerősítésen túl tartósan legitimálni képesek magukat a lokalitás szintjén. A helyi politika belső magját képező helyi önkormányzat hosszabb távon (akár több cikluson) képes a helyi nyilvánosság – az értékadó és véleményformáló közösség előtt – elfogadottá válni. A konfliktusok kezeléséhez demokratikus, jó kooperációs készséggel és kellő moralitással bíró helyi vezetők kellenek. (Bódi, Böhm 2000: 9-10)

Az adatgyűjtés módszerei

A tanulmány elkészítéséhez három adatgyűjtési módszert alkalmaztam. Egyrészt a halászléfézés élő hagyományának műveléséhez bármilyen módon közvetlenül kapcsolódó adatközlőkkel – önkormányzati, civil szervezeti, intézményi körből – bonyolított személyes, félig strukturált interjúkból, továbbá a téma szempontjából adekvát önkormányzati, egyesületi és a témához kapcsolódó szakmai szervezetek dokumentumainak elemzéséből. Harmadrészt a jelenség jelenkori lokális viszonyokra gyakorolt hatásainál a közösségi médiában folytatott adekvát dialógusok tartalomelemzését végeztem el.

Az adatgyűjtés időszaka nem behatárolható, mivel a tanulmányban ismertetett jelenség komponenseinek vizsgálata egy hosszú – e tanulmány keretein túlmutató – folyamatban történt, illetve történik.

A jelenség elemeinek ismertetése

A „Jánoska-eresztés”

A magyar népnyelvben Jánoska vagy Jancsika néven ismert Nepomuki Szent János május 16-ai névünnepeének előestéjén a vízimolnárok védőszentjük feldíszített dereglyében elhelyezett faszobrát vidám, kivilágított, zenés vízi körmenet során a városközpontig úsztatták („eresztették”), ahol aztán hosszan tartó mulatságra került sor. A 19–20. századok során a szokás, gyakran leegyszerűsített formában, a vallási kontextust jobban őrizve több más településen is megjelent, ezek során jellemzően a szent szobra körüli litániát követően kisebb faalkotmányokra, koszorúkra erősített gyertyákat eresztettek le a közeli folyón.

A szokás a 20. század közepére kikopott a közösségi hagyományból, de a század második felében elsősorban hagyományörző és idegenforgalmi megfontolásokból, turisztikai vonzerőként Baján és más településeken (Mohács, Jászdózsa stb.) feltámasztották a Jánoska-eresztés hagyományát. A bajai szokás

legkorábbi leírásai az 1850-es évekből ismertek. A hagyományt eredetileg a helyi vízimolnárok teremtették meg, amelyhez idővel kapcsolódtak más vízen járók; hajósok, dereglyések, <https://www.facebook.com/yukonlethalaszok> és más vízi foglalkozást űzők is csatlakoztak.

Az 1960-as években a turisztikai attrakciókat kereső városvezetőség az évente megrendezendő Bajai Napok (vagy Aranypontyünnep) keretén belül támasztotta fel a Jánoska-eresztés, ezzel együtt a korábban ugyancsak nagy hagyományokra visszatekintő, már a 19. század elejéről ismert június végi halászbúcsú hagyományait. Ennek keretein belül a június 29-ei naphoz kötődően 1966-ban szervezték meg először a korábbi Jánoska-eresztésekről ismert vízi parádét, amelyet a város főterén a halászbúcsú emlékezetéül halászléfőző sokadalom zárt le. (Solymos, 1967) Az esemény eredeti tartalma, éppen annak szakrális jellege miatt a szocializmus időszakában a fent leírtak szerint módosult és annak „világi” vonatkozásai voltak „láthatóak”, azaz ezek képezték a nyilvános eseményt. Baja város szentjánosi polgárainak kezdeményezésére 1989-ben került megrendezésére ismét az eredeti formájában – annak katolikus szertartásrend szerinti vallási vonatkozását kihangsúlyozva – a Jánoska-eresztés. Ettől az időponttól számítva már ismét május közepén rendezik meg azt. Ma ismét a vallási elem az alapja az eseménynek. A szentjánosi városrészben található kápolnában őrzik a szent szobrát, amelyet minden évben ebből az alkalomból körmenettel kísérik a város központjába. A körmenet nagyobb részét vízi úton teszik meg a szentjánosi polgárok és a hozzájuk csatlakozó személyek, amely egy látványos lampionokkal kivilágított csónakokból, kajakokból, kenukból, kishajókból és egy-két nagyobb személyszállító hajóból álló konvoj. A belváros alá érve a szertartás részét képezi egy gyertyákkal kivilágított koszorú vízre bocsátása.

A Baja Halászléfőző Bajnoka halászléfőző verseny 1997-től kapcsolódik közvetlenül a Jánoska-eresztés eseményéhez. A verseny szakmai irányításában és az értékelésben – a megkövetelt know-how okán – számos szakmai szervezet, valamint a város egyik szakképző intézménye, a Bányai Júlia Szakközépiskola hosszú ideig vállalt szerepet. A Baja Halászléfőző Bajnoka címet 1997 óta ítélik oda. A szóban forgó időpont előtt más konstrukcióban történt a verseny megvalósítása.

A verseny szakmai lebonyolítását 2020-tól a Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete látja el.

A „Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete”

Baján a halászlé főzés élő hagyományát legeltökéltebben gyakorló, közvetítő személyekből áll a címben megnevezett civil szervezet. A szóban forgó egyesület tagsága az alapszabály szerint elsősorban olyan személyekből rekrutálódik, akik igazolhatóan sokat tesznek a halászlékultusz népszerűsítéséért. A tagságot minden esetben felajánlják azoknak a versenyzőknek, akik évről-évre elnyerik a „Baja Halászléfőző Bajnoka” címet a Jánoska-eresztés rendezvényének keretében bonyolított versenyen, illetve olyan személyeknek is,

akik jelentős misszióra képesek a kultusz ápolása, terjesztése érdekében. Ez a szándék természetesen városmarketing megfontolásokat is tartalmaz. Az egyesületet egy lazább kötelékből, a jogi személyiséggel nem rendelkező Bajai Halászléfőző Bajnokok Klubja nevű közösség bázisán jött létre. Az egyesület az alábbi célok megvalósítása érdekében szerveződött:

- a bajai halászléfőzés hagyományának, kultúrájának ápolása, a Bajai Halászlé, mint Hungarikum elkészítési módjának és eszközeinek (bajai halászléfőző bogrács) megismertetése, elterjesztése

- a Jánoska eresztés hagyományőrző program keretében évente megrendezésre kerülő „Baja Halászléfőző Bajnoka” verseny népszerűsítése, a résztvevő versenyzők számának növelése. A mindenkori bajnokok bevonása az Egyesület tevékenységébe

- a lokálpatriotizmus jegyében Baja, a Halászlé Fővárosának széles körű megismertetése, népszerűsítése

- az Egyesületének képvisellete hazai és nemzetközi gasztronómiai programokon

- az Egyesület tagságának érdekképvisellete a hivatalos szervek, hatóságok és más szervek előtt.

A Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete offenzívan, koncepciózusan, tervszerűen vesz részt – elsősorban, de nem kizárólag – a hazai gasztrokulturális eseményeken, tematikus főzőversenyeken. Azonban ennél sokkal lényegesebb a közvetett városmarketing hatás, valamint ilyen esetekben nagyszámú személlyel kerülnek kapcsolatba az egyesület képviselői.

Álláspontom szerint a szervezet legfontosabb missziója az edukációs tevékenység, ami illeszkedik a Roland Warren-féle településközösség definíció szocializációs funkciója teljesüléséhez, amelynek az a szerepe tehát, hogy a közösség értékeket olt tagjaiba (Varga A-Vercseg, 1998).

A „Bajai Halászléfőző Suli” képzési programjában eddig három évfolyam végzett. A képzésben bajai kötődésű 12-18 év közötti fiatalok vehetnek részt. A képzés hat alkalmat foglal magában, amelyben az oktatási tevékenységet az egyesület tagjai végzik. A képzés alanyai a Jánoska-eresztés részeként bonyolított halászléfőző versenyen, egy külön „szekcióban” készítik el a „vizsgamunkájukat”. A képzésben eddig mintegy harmincan vettek részt.

A 2024-es XXVII. Bajai Halászléfőző Fesztiválon – első alkalommal – egy másik edukációs célú programja volt az egyesületnek. Az önkormányzat felkérte az egyesületet egy „Családi Főzőverseny” megvalósítására, amelyen az indulás feltétele, hogy egy-egy családból legalább egy 12-18 közötti gyermek is működjön közre a kivitelezésben és ennek köszönhetően két vagy három generáció közösen vegyen részt a halászlé elkészítésében. A 27. évfordulóra tekintettel 27 család indulását tették lehetővé a szervezők. A rendkívüli hőmérséklet miatt a résztvevő családi csapatok száma végül húsz alatt maradt.

Az egyesület eddigi szervezeti viszonyainak áttekintése során érdemes megemlíteni egy elágazást. A korábban ehhez az egyesülethez kötődő személyek egy másik civil szervezetet hoztak létre. Annak megnevezése Bajai Halászléfőző Lovagrend. A lovagrend jellegzetes tevékenysége a jótékonyági célú halászléfőzés. E szervezet törekvése, hogy közismert személyeket nyerjen meg tagjainak, támogatóinak.

„A bajai halászléfőzés élő hagyománya” nevű örökségelem

A Szellemi Kulturális Örökség alapvetően szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható kulturális gyakorlat. Ebben az intergenerációs hagyományozódó szellemi kulturális örökségben, amelyet a közösségek állandóan újratemetnek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt az érdekeltek számára. Az UNESCO 2003-ban fogadta el a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt, melynek célja az ilyen közösségi gyakorlatok megőrzése. 2014 októberéig 161 állam nyújtotta be csatlakozási szándékát, s került ezáltal az egyezményben részes államok sorába. Hazánk 2006-ban a XXXVIII. törvény megalkotásával ratifikálta a szóban forgó dokumentumot. Ezzel hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményhez.

Baja Város Képviselő-testülete 2010. január 28-i ülésének 3/2010. határozatával hozott eredetileg döntést „A bajai halászlé közösség- és identitásteremtő ereje” címmel a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe kerülésről. Ezt követően – nem függetlenül a soron következő két önkormányzati választások eredményétől – majdnem egy évtizedig húzódott a jelölés elindítása. Baja Város Önkormányzata és a Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete 2019-ben véglegesítette a jelölést, aminek eredményeképpen az örökségelem 2021-ben bekerülhetett a nemzeti jegyzékbe, amely pillanatnyilag 52 elemet tartalmaz. A szóban forgó nyilvántartásba kerülés túlmutat annak szimbolikus jelentőségén és a tapasztalatok szerint jelentős presztízzsel jár, továbbá annak városmarketing-értéke is vitathatatlan. Az előzményekkel kapcsolatban még egy fontos körülményt érdemes megemlíteni. A települési önkormányzat kezdeményezésére 2015-ban a Bajai Települési Értéktár Bizottság, valamint a Bács-Kiskun Megyei Értéktár Bizottság kezdeményezésére a Hungarikumok közé is bekerült a „Bajai Halászlé”.

Részlet a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékbe vételhez szükséges jelölőlappal szöveges indoklásából:

„A halászlé főzése és fogyasztása társasági esemény, családi, baráti összejövetelek célja vagy velejárója. Elválaszthatatlanul hozzátartozik a »bajaisághoz«. A halászlé a városban közügy, nem magánügy. A város hivatalos eseményein, fogadásain is elmaradhatatlan a bajai halászlé, amit a városháza bel- és külföldi vendégei már szinte elvárnak. A városban a halászlé legfontosabb ünnepe az 1996 óta minden évben megrendezett Halászléfőző Népünnepély, 2006 óta Fesztivál, július második szombatján. A Bajáról elszármazottak is hazatérnek ekkor, a nagy családi, rokoni összejöveteleket a halünnepre időztik.

A bajaiak egész évben főznek halat, a karácsonyi és a nagypénteki böjti hal természetes, de ünnepi étellé is vált: születés- és névnapokon, ballagáskor és keresztelőn, lakodalomban, sőt akár disznótorkor is »feldobnak« egy halat. Minden ünnep és minden hétvége jó alkalom a főzésre, vendégeskedésre. A halászlé nem csupán egy étel, hanem egy életérzés, életforma is. Baja vízi hagyományainak – a halászatnak, vízimolnárságnak, a bajai kereskedelmi kultúrájának – részben letűnt emlékét őrzi a halászléhez kapcsolódó közösségi élet. Baja valóban a halászlé fővárosa.”

A Bajai Halászlé követe kezdeményezés

Baja megyei jogú város és a Bajai Halászléfőzők Egyesülete 2024-ben felhívást tett közzé a következő szándékkal: „Legyél a Bajai Halászlé Követe”, a bajai halászlé, mint Hungarikum és a halászléfőzés, mint hagyomány népszerűsítése, megismertetése érdekében. A felhívásra jelentkezők és a kezdeményezők által felkért személyek 2024. márciusában vehették át megbízólevelüket a város polgármesterétől; összesen 65 személy, akik közül 11-en „nagyköveti” címet kaptak. A „kiemelt” státuszt az azt betöltő személyek missziójának jelentősége indokolta.

A „Bajai Halfőző Fesztivál”, eredeti nevén „Bajai Népünnepély, a Halászlé Ünnepe a Halászlé Fővárosában”

Baja kamarai várossá nyilvánításának 300. évfordulója 1996-ra esett. Az évforduló kapcsán számos megemlékezésre készültek. Az eseménysorozatra jelentős befolyással bíró személyek közül néhányan valami egészen formabontó ünnepelésben gondolkodtak, ami kivívhatja az országos közfigyelmet (Pusztai 2007: 11). A „népünnepély” gondolata születési körülményeinek rekonstruálása alapján a bajai kötődésű Szentiványi Gábornak – aki akkor a Magyar Köztárasaság londoni nagykövete volt – tulajdonítható. Annak lényege: 300 éves a város, ezért készüljön háromszáz bográcsban halászlé. Ez már az első évben 400 bográccsal realizálódott. A millennium évében az ambiciózus cél értelemszerűen már a 2000 bográcsos kollektív szabadtéri főzés lett. Ezt is sikerült abszolválnia a rendezőknek. Az esemény e tanulmány írásának évében – sorrendben – a 27. alkalommal kerül megrendezésre.

Az első évben a népünnepély a Guinness rekordok könyvébe is bekerült olyan rendezvényként, ahol egyetlen helyen, azonos recept alapján a legnagyobb mennyiségben készítettek és fogyasztottak el ételt.

Az eredetileg „Bajai Népünnepély, a Halászlé Ünnepe a Halászlé Fővárosában” megnevezésű, jelenleg „Baja Halászléfőző Fesztivál” történetének 27 évét, három, jól elkülöníthető szakaszra oszthatjuk.

Az eredetileg népünnepélyként azonosított rendezvény rendezője a város fenntartásában működő költségvetési intézmény, a József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház (JAMKIH) volt. Ez a szakasz a 1996-2007 közötti időszakra esett. Ebben az időszakban a szervezőmunka humánerőforrás oldalát a közművelődési intézmény munkatársai adták, elsődlegesen a szakmai

irányítási feladatokban. Ugyanakkor a kezdetektől számos önkéntes segítette a rendezvény előkészítését és lebonyolítását. A bajai Eötvös József Főiskola képzési kínálatában 2012-ig szerepelt a kulturális szakemberképzés (művelődésszervező, andragógia), aminek köszönhetően a képzésben érdekelt hallgatók jelentős számban tudták a szakmai gyakorlatukat a népünnepély, majd a fesztivál keretében teljesíteni.

A népünnepély első éveiben „A Lé” címmel saját alkalmi kiadványa is volt az eseménynek. A szervezés 2008-tól átkerült a 100%-os önkormányzati tulajdonban lévő, közvetlenül előtte alapított Baja Marketing Kft-hez, amely ettől az időponttól a rendezvény megvalósításáért felelős szervezet. Igaz, 2023-tól már csak formálisan. A városi tulajdonú cég belépésével a szakmai stáb jelentős részben kicserélődött. Ennek a szervezeti és személyi változásnak köszönhetően az eredeti elnevezés védjegyjogi okok miatt attól kezdve nem lehetett használatban, tehát 2008-tól a rendezvény neve „Bajai Halászléfőző Fesztivál”. A jogutód nélkül megszüntetett JAMKIH volt az eredeti elnevezés használatára jogosult. Az intézmény megszűnésével ez a jog négy magánszemélyre szállt. Az azóta eltelt másfél évtized után – egy önkormányzati döntést követően – 2024-től újra lehetőség nyílt az eredeti elnevezés és az azóta szintén márkázáson átesett új elnevezés együttes, kombinált használatára. Ennek az a magyarázata, hogy Baja megyei jogú város képviselő-testülete 2024. február 13-i rendkívüli ülésén a 34/2024 (II. 13) számú határozatával döntött „a Bajai Halfőző Népünnepély védoltalom alá helyezés iránti eljárás megindításáról”. A 2008-2022 közötti időszakban alapvetően ennek a gazdasági társaságnak az erőforrásai – számos szakmai közreműködővel együttműködve – biztosították a rendezvény lebonyolítását.

Egy köztes év volt 2020. A pandémiás helyzet által kiváltott jogi korlátozások a tömegrendezvények megtartását nem tették lehetővé. Szükségmegoldásként, illetve azért, hogy a folyamatosság biztosítva legyen, a Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete 2020-ban hét városrészben rendezett szabadtéri halászléfőzést.

A harmadik szakaszt 2023-tól számíthatjuk. A Baja Marketing Kft. ettől az évtől egy megállapodás keretében a rendezvény megvalósításának minden elemét átadta egy pályázati eljárásban kiválasztott vállalkozásnak. Ehhez az önkormányzat költségvetési rendeletben megállapított rendezvénytámogatást biztosít a városi tulajdonban lévő gazdasági társaságon keresztül a szerződő Music Production Kft-nek. A 2023-as és a 2024-es költségvetési évben a támogatás összege 15 millió forintban került megállapításra. A 2024-es és a 2025-ös rendezvényekről egy kontraktusban állapodott meg az önkormányzati cég és a kivitelezéssel megbízott magánvállalkozás.

Az ezredforduló óta eltelt közel két és fél évtized tapasztalatai alapján megállapítható, hogy ez az esemény tömegrendezvénné formálódott, annak minden jellegzetességével együtt. Ebbe beletartozik az idegenforgalmi célok kiteljesedése is: a vendéglátás fejlődésére – különös tekintettel a városban

található melegkonyhás éttermek adekvát kínálatának fejlesztésére és bővítésére – és természetesen a kereskedelmi szálláshelyek bővülésére részben közvetlen, részben közvetett hatása volt az itt ismertetett gasztrokulturális esemény expanziója.

Következményként értékeljük a tömegkulturális hatások felerősödését, a kísérőrendezvények számának növekedését, az egyre heterogénebb műfaji kínálatot, a popularitás erősödését, a kaleidoszkópszerűséget. Az elmúlt közel három évtizedben a rendezvényt kiegészítő programok kínálatának bővülése hosszú ideig négynapossá tágította annak időtartamát. A fő esemény, azaz a tömeges szabadtéri halászléfőzés mindig július második szombatjára esik. Ezzel a dilemmával, tehát a tömegkulturális hatások felerősödésével, a helyi, településközösségi jelleg gyengülésével már a 2001-ben végzett kérdőíves felmérésünkön szembesítettek bennünket a megkérdezettek (Brachinger 2001).

Érdekes következmény, hogy a közös szabadtéri főzésben való részvételi számokban az első években megfigyelhető – feltehetően annak újdonsága miatt – radikális növekedés után stagnálás, majd számottevő visszaesés tapasztalható. Ennek a legkézenfekvőbb magyarázata az, hogy a bérelhető asztalhelyek megközelítése, egész napos őrzése, a be- és kikapolás rendkívül körülményes egy tömegrendezvényen. Alternatívaként – a többség a kezdetektől így jár el – inkább a saját otthoni környezetében főznek a családi, rokoni, baráti társaság számára. A városban egyébként is rendszeresnek – többségében heti gyakoriságúnak – tekinthető ez a praxis. Az érdekeltek pontosan nem meghatározható többsége arra azért ügyel, hogy a tűzgyújtás szertartása a „hivatalos” időpontra, azaz 18 órára essen.

A rendezvény látogatottságában azonban ez egyáltalán nem okozott csökkenést, mivel folyamatosan növekedett az idelátogatók száma, vagyis fokozódott a fesztivál idegenforgalmi jellege, valamint a városlakók és vendégeik a kiegészítő rendezvényeket – kulturális programokat, könnyűzenei koncerteket, éjszakai partikat, vásárokat, mutatóanyagokat – változatlan számban és intenzitással látogatják. Ebben okozott módosulást egy számottevőnek tekinthető változtatás a 2024-es rendezvényen. Az immár egy magánvállalkozás által menedzselte fesztivál eseményeinek jelentős része – „élvonalbeli” könnyűzenei előadók koncertjei – elkülönül a többi rendezvénytől és ez a szekció fizetőssé vált. A város polgárait váratlanul érte ez a változtatás, ami a helyi közbeszédet is meghatározta. Az önkormányzat 2024. február 13-i rendkívüli ülésén napirendre vette a kérdést. A képviselő-testület 33/2024 (II.13.) határozatával lehetőséget biztosított egy regisztrációval – ezen kívül 10.000 fős létszámlimittel – a bajai lakóhellyel rendelkező személyek részére a térítésmentes fesztiválbérletek igényléséhez a rendezvény fizetős programjaira. Ennek költségét a képviselő-testületi határozat a város költségvetéséből – 30 millió forinttal – vállalta át a lakosságtól. A regisztráció megnyitását követően napokon belül elkelték az ingyenes bérletek. A változtatás a publikum számára mindenképpen előnytelen, hiszen a megelőző 26 rendezvényen nem ezt a gyakorlatot követték a szervezők. A közvéleményben az önkormányzati döntés

ellenére is maradtak indulatok, így a rendezvény megítélésében, annak értékelésében ez mindenképpen egy dezintegráló, gyengítő tényező lehet.

A 2024. évi fesztivál utóéletéről érdemes levonni a tanulságokat;

1. A „kísérő” rendezvény az évek alatt önálló konstrukcióvá (eseményé) alakította magát. Az alvállalkozó üzleti számításainak megfelelően a regisztrált – város által dotált – és a fizető vendégek biztosították a koncertek látogatottságával kapcsolatos várakozásokat.
2. Minden rendezvénynek van egy életciklusa, amely előbb-utóbb mutathatja a fáradtság jeleit. A miénk is. A fesztivál (népünnepély) legerősebb szimbóluma, leglátványosabb eleme a szabadtéri közös főzés. A rendezvénynek ez az elementáris része sokkal korábban eróziónak indult. Ahogy korábban megjegyeztük, a szabadtéri főzés a komfortzónából való kilépéssel jár, ami a lakópolgárok jelentős részét arról győzte meg, hogy otthonukban gyakorolják a hagyományt. Fontos megtennünk azt a distinkciót az érdekeltek elmondásából, hogy nem e nap jelentősége csökkent! Habár nem vezetek erről statisztikát, de a bajai háztartások nagyobbik részében ez továbbra is ünnepnap, amelynek elidegeníthetetlen része a halászlé készítés. A fesztivál-népünnepélyt a továbbiakban is az adventi időszakhoz hasonló várakozás előzi meg, a fesztivált megelőző napokban szintén az adventi időszakhoz fogható forgalmat bonyolítanak a kiskereskedelmi egységek. Ez éppen azt bizonyítja, hogy nem vesztett e naptári nap a jelentőségéből Baján, csupán átalakult néhány elemében.
3. Az esemény megítélésénél, értékelésénél ezért nem csupán egy indikátorra, tudniillik a hömpölygő tömeg méretére kell figyelni! Ez az alföldi nyári időszakokat egyre inkább sújtó éghajlatváltozás. A 2024. évi rendezvényen 60 fokos bazaltkockán, ötven fokos levegőben, árnyékmentes helyen bonyolították a főzést. A következő években, jobb esetben is csak állandósul ez a hőhullámos időszak. A helyszín vagy az időpont, időszak módosításával lehet alkalmazkodni a megváltozott időjárási körülményekhez, ami kétségkívül egy radikális beavatkozást jelent az „élő hagyományba”, de szükségszerűsége nehezen cáfolható.

Egy, a rendezvény 1996-os indulását néhány évvel követő adatgyűjtés tapasztalatainak összegzéséből kiemelve közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, hogy az induló pozícióban meglévő várakozásokhoz mértén disszonanciaként éli meg a közönség meghatározó része az ismertett változásokat és a változó – akár nem befolyásolható – körülményeket még akkor is, ha a szabadtéri főzésben aktív polgároknak csak egy része alkot közös metszetet a kísérőrendezvények – esetünkben – bajai lakóhellyel rendelkező közönségével.

Baja város lakópolgárai, közvetve (városi költségvetés) vagy közvetlenül (például asztalhelyek bérlése) a rendezvény legfőbb támogatói. Igazolhatóan magukénak érezték a népünnepélyt az ezredfordulón végzett adatfelvételkor a

megkérdezettek. Néhány jellegzetes korabeli vélemény; az egész várost és környékét „megmozgatja”. Családias rendezvény, régi barátságok „felmelegítése”, újak megkötése. Szabadtéri rendezvény, de befogadó jellegű. Az emberek nagy része azonos céllal megy a népünnepélyre. Az emberek közel kerülnek egymáshoz fizikailag, lelkileg egyaránt, ismeretlenek köszöntik egymást. Testvérvárosok képviselői is jelen vannak. (Brachinger 2001)

Ezek a percepciók azóta részben módosultak. Az első években jóval nagyobb számban vettek részt a szabadtéri főzésben és jóval kevesebb volt a kísérőrendezvény, mint a kétezres évek második felétől, így az esemény költségvetésében a polgárok hozzájárulása – asztalhelyek bérleti díja – jóval nagyobb arányú volt a bevételek között, mint a mai költségek. Az esemény demonstratívan lokális, közösségi jellege az otthonterekbe való visszahúzó hatás miatt ma kevésbé látható.

Az eredeti hagyományteremtési szándékhoz képest tehát jelentős módosulásokon ment keresztül a rendezvény, azonban a bevezetőben említett Roland Warren-féle településközösség funkciók közül a részvételi funkció – amely a lakosság demonstratív kötődésének kifejeződése – a kezdetektől napjainkig érvényesül, habár annak mechanizmusa, kerete módosult.

A „Szeretem a bajai halászlét” nevű Facebook-csoport

A Bajai Halászléfőző Bajnokok Egyesülete tagjaihoz volt köthető a címben szereplő nyilvános Facebook-csoport létrehozása.

Amennyiben az élő hagyomány jó gyakorlatára keresünk példát az online térben, akkor ez a csoport ennek mindenképpen megfelel. A létrehozása óta eltelt mintegy fél évtizeden, a csoport idővonalán jelentős helytörténeti dokumentáció halmozódott fel, igaz, meglehetősen strukturálatlanul, ami a közösségi média jellegéből következik. A csoport tagjai ezen a platformon elsősorban saját – a városban ez gyakori hétfégi tevékenység – halászléfőzésüket hozzák nyilvánosságra; fotók, videók és hosszabb-rövidebb szöveges bejegyzések formájában. A bejegyzésekhez kapcsolódó kommentekkel együtt a közösségi média előtti időkben azért alapvetően a privát szférában megvalósuló halfőzés így egy permanens közösségi eseménnyé alakult át, túllépve ezzel a kitüntetett naptári alkalmakon. A Facebook-csoportban nyomon követhető aktivitás alapján megállapítható, hogy a bejegyzések intenzitása váltakozó. Karácsonykor, Szilveszterkor, Nagypénteken és természetesen a júliusi fesztivál idején a legszámottevőbb ott az aktivitás, ahogy a pandémia okozta kényszerű bezárkózás idején is kiemelkedő volt a posztolás. Az egyesület 2020-ban, az akkori korlátozások miatt elmaradó fesztivál alternatívájaként igazi közösségformáló ötlettel állt elő: online főzést hirdettek meg az érdekeltek körében. A csoport tagjai ebben az esetben számos videót töltöttek fel a főzéseikről, aminek igazán erőteljes identitás erősítő hatása lett.

A platformon számos esetben valós idejű „élő bejelentkezéseket” is láthatunk, ami még közelebb hozza egymáshoz az elkötelezett csoporttagokat.

Nem véletlenül csatlakozott a csoporthoz eddig több mint ötezer ember, közöttük szép számmal külföldön élők is. A „halászléfőzés élő hagyományát” így Kanadától Németországig valódi 21. századi módon gyakorolhatják.

Fontos tapasztalat, hogy ez a platform – nyilván a moderálásnak és az elkötelezett csoporttagoknak is köszönhetően – mérsékeltebb diskurzust folytatott a 2024. évi fesztivál visszasságairól. Az a tény, hogy a 2024. évi önkormányzati választásokon helyi kampánytémává, annak meghatározó elemévé válhattak a rendezvényvel kapcsolatos – korábban ismertetett – változtatások, az erről szóló viták, inkább a Facebook egyéb, a városhoz kapcsolódó nyilvános csoportjaiban bonyolódtak.

Az eseményt követő párbeszédék illetve viták az alábbi sommás következtetésre adnak lehetőséget: a közösségi média (esetünkben a Facebook) nem alkalmas a cizellált, alapos érvelésre, ezért is tud ez a sokszor hasznos mechanizmus komoly károkat is okozni. Voltak ugyan megszívelendő javaslatok, voltak megfontolt kommentek, de sokkal inkább felszínes, indulatos, érveket nem tartalmazó szózuhatagot sikerült beazonosítani.

A bemutatott jelenség a helyi politikai térben

A mindennapi életben is érzékelhető, hogy a magyar társadalom valamennyi csoportjára erőteljesen jellemző a bizalomhiány. A magyar társadalom értékrendszere, gondolkodásmódja a nyugat-európai országokéhoz viszonyítva jóval zártabb volt. Az előítéletesség elsősorban nem a társadalmi-gazdasági struktúra jellemzőiből vezethető le. Az előítéletek többsége eredetét tekintve szimbolikus természetű, tehát közösségteremtő erővel bír (Valuch 2024: 282-283). A történész előbbieken ismertetett megállapítása a lokális viszonyok megismerésének folyamatában is figyelemreméltó szempont. A politikai szembenállásnak fundamentális eleme a bizalmatlanság és ahhoz az ellenérdekelt felek a szimbolikus térben is kereshetnek olyan, a szembenállást erősítő, igazoló eseményeket, jelenségeket, amelyek körül kialakulhatnak a frontvonalak.

Kákai László álláspontja szerint a magyarországi önkormányzati választások jellegzetessége, hogy azok kampányai kevésbé erőteljesek, „nem tudja átütni sokak politikai ingerküszöbét, ezért egyszerűen nem érzékelik a helyhatósági voksolás tétjét, fontosságát.” (Kákai 2015: 220). A hivatkozott szerző értelemszerűen a parlamenti választásokkal összevetve tette e megállapítást. Ez az álláspont a 2014. évi, illetve az azt megelőző önkormányzati választások tapasztalatai alapján áll, így arra az időszakra alkalmazva az egy érvényes álláspont. Sőt, az elmúlt másfél évtizedben a hazai önkormányzatoktól számos hatáskört vont el a központi kormányzat, alkotmányos, jogi és politikai értelemben is sokat gyengült települési önkormányzatok helyzete, ami még inkább igazolhatja Kákai véleményét. Mégis van néhány olyan aktuális körülmény, ami esetünkben ezt a tapasztalatot felülírhatja. Egyrészt – és ez nem csupán a bajai helyzetre vonatkoztatható – az önkormányzati választások 2019-ben illetve 2024-ben már nem egy évben voltak a parlamenti választásokkal, így

politikai értelemben „kipihentebben” vehettek abban részt a választók. Tovább emelte a tétet, hogy a 2024. évi választásokat egyidejűleg rendezték meg az Európai Parlamenti választásokkal – lényegében előre hozták október hónapról június hónapra –, amihez kapcsolódóan fontos körülmény, hogy egy évtizednyi „tét nélkülség” szűnt meg a választók számára 2024-ben azzal, hogy új szereplő jelent meg a politikai kínálatban. Következésképpen példátlan választási részvétel mellett bonyolították azt, hiszen az országos részvételi eredmény 58.1% volt, ami közel 10%-kal haladta meg az azt megelőző 2018-as, továbbá közel 14%-kal a 2014. évi részvételi adatokat. Baja megyei jogú város vonatkozásában ez 57,2 %, volt 2024-ben, ami közelíti az országos átlagot.

A felsorolt tényezők mellett azonban kellett olyan „helyi ügy” is, amely erősíti a választás jelentőségét. Az előzményekhez tartozik, hogy 2006-2019 között a Fidesz-KDNP pártszövetség ellenőrizte a várost. Ezt a korszakot törte meg a Sikeres Bajáért Egyesület jelölő szervezet győzelme, amely egy ellenzéki formáció volt. A városvezetés – az ellenzéki városok többségéhez hasonlóan – nehezített pályán irányította a várost a 2019-2024 közötti választási ciklusban. Volt azonban a központi akarattól független és a közvélemény számára könnyen interpretálható politika hibaszorozat is – ezek elsősorban a személyzeti politikával, személyek ki- és megválasztásával kapcsolatosak – ami megkérdőjelezte a polgármester többséget biztosító integrálóképességét. Ezzel jelentősen csökkent újraválasztásának esélye, „otthon tartotta” vagy eltérítette 2019-es támogatóinak egy részét. A politikai reváns lehetősége tehát adódott a hatalompártok helyi jelöltjei részére, de ehhez kellett valami szimbolikus ügy is. Ennek lehetőségét teremtette meg a korábbiakban már ismertetett – a Bajai Halászléfőző Fesztivál kísérőrendezvényei (nagyszínpadi koncertek) – váratlan döntés, amit ugyan a szervezéssel megbízott alvállalkozó hozott meg, de helyi politikai ügygé azért tudott válni, mivel ez mégis a város „zászlóshajó” rendezvénye és a vállalkozói üzleti megfontolást a városvezetés tudomásul vette, nem utasította el, hanem az előzőekben ismertetett kármentéssel próbálkozott. Ez a döntéssorozat a közvéleményt megosztotta, a fesztivál addigi konszenzusos megítélését kikezdte, szükségszerűen nem csak a racionalitás dimenziójában – kampányidőszak volt. Ez a körülmény a polgármester és a városvezetés inkompetenciájának demonstrálására, illetve a város polgárainak „szerzett joga” – ingyenes rendezvény – elvesztésének kampánykommunikációjára adott lehetőséget a kihívó, illetve a helyi hatalomba visszatérni kívánó kihívó kormánypárti szövetség számára. Az eredményekből azóta tudható, hogy ez a taktika – messze nem önmagában – sikeresnek bizonyult.

Következtetések

A tanulmányban ismertetett „élő hagyomány” annak valamennyi elemével és közvetítő mechanizmusával egy igazolhatóan sikeres integráló és szocializációs eszköze Baja helyi társadalmának. A kultusz ápolásának különféle megnyilvánulásai között tetten érhető a generációk közötti értékátadás és az elkötelezett polgárok érték közvetítése a kevésbé kötődő polgárok irányába.

Megtalálható abban a populáris, tömegkulturális réteg, ahogyan a hagyományteremtés és hagyományörzés szándéka, a szakrális és a világi összetevő ugyancsak része annak. Az értékközvetítésnek számos informális és formális, civil és intézményes mechanizmusa is van. Bánlaky alapkérdéseit, amelyeket a fogalmi keretek között ismertettünk (Milyen kultúrát közvetítünk a lokális térben? Milyen mechanizmusok segítségével?), Baja városára vonatkoztatva igyekeztünk ebben a tanulmányban megválaszolni (Bánlaky 2005).

Ahogy arra a bevezetőben utaltunk, a településközösség funkciók között (Varga, Vercseg 1998) a szocializációs funkció és a társadalmi részvétel funkciója nyilvánvalóan kifejeződik a halászléfőzéshez kapcsolódó itt bemutatott jelenségeknek, eseményeknek köszönhetően. Egy harmadik funkció a gazdasági boldogulás biztosítása. Egy intakt településközösségnél ez nyilván megállna. Esetünkben ez részben igazolható, hiszen a helyi gazdaság - amelynek ismertetésére ebben a tanulmányban nem kerítettünk sort - jónéhány olyan komponensből áll, amely közvetlenül kapcsolódik a halászléfőzés élő hagyományához; akvakultúra, halboltok, vendéglátóhelyek.

Az itt ismertetett események, jelenségek, közösségek hatása, iránya egyértelműen segíti a településközösség integrációját, a kulturális, emocionális kötődéseket, a helyi társadalom kohézióját. Ezt a tartósan fennálló mechanizmust gyengítette a helyi politikai versenyhez kapcsolódó jelenség, tudniillik, hogy kampánytémává vált a bemutatott fesztivál szervezésének módja, fizetőssé válása, ami divergáló hatásokkal bírt. A Bajai Halászléfőző Fesztivál 2024. évi megvalósításában fizetőssé váló könnyűzenei koncertek egy feszültséget okozó körülményt jelentenek. Annak dacára, hogy az önkormányzat ezzel kapcsolatos döntése 10.000 bajai lakcímmel rendelkező számára költségmentessé tette e programok látogatását. A rendezvényt megvalósító magánvállalkozás egyoldalú döntéséért a közvélemény egy része - alapvetően a helyi hatalomba azóta visszatért, az akkor még kihívó pozíciójában lévők támogatói, választói - a hivatalban lévő városvezetést tette felelőssé, súlyos politikai hibaként értékelte azt, természetyszerűleg kevésbé mérlegelve az esetleges szakmai ellenérveket. Az a körülmény, hogy ez a konfliktusos helyzet mennyire tette dezintegráló tényezővé a fesztivál/népünnepély ügyét, a 2024. június 9-i önkormányzati választások eredményében s a 2024. július 10-i fesztivál előzetes és utólagos ellentmondásos - legalábbis annak egyfelől-másfelől - megítélésében manifesztálódott. A rendezvény megítélésében ehhez fogható megosztottság a 2008-as fesztivált övezte, amikor az első jelentős változás következett be. Akkor a rendezvényt megvalósító szervezet és személyi kör megváltozásának ténye került be a nyilvános diskurzusba. Abban az esetben a bajaiak könnyen túltették magukat a problémán és az idegenforgalmi célközönség ítéletalkotását el sem érte az a mozzanat, igaz akkor nem is volt választási év. Tegyük hozzá, hogy számos további feltétele van egy „sikeres helyi társadalomnak” (Bódi, Böhm 2000). Annak talán legrigidebb és legracionálisabb feltétele a perspektíva biztosítása a lakópolgárok számára. Ezt a feltételt a hazai

települések jelentős része nem képes „önerőből” teljesíteni és ez alól Baja városa sem kivétel. A 2024. október 1-én hivatalba lépett városvezetés, az alakuló közgyűlés utáni első jelentős nyilvános eseményeként – a társadalmi egyeztetés jegyében és nyilván politikai mérlegelés alapján – lakossági fórumot hívott össze a „2024. évi Bajai Halászléfőző Fesztivállal kapcsolatos tapasztalatokról”. E kézirat lezárása okán annak tapasztalatait egy későbbi közleményben tudjuk figyelembe venni.

Felhasznált irodalom:

- Bánlaky P. (1990): *Értelmiség egy kisvárosban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bánlaky P. (2005): A helyi társadalom, mint kultúráközvetítő közeg. In Török J. (szerk.), *Tér-társadalom-kultúra*. Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ, Szeged.
- Bódi F., Böhm A. (2000, szerk.): *Sikeress helyi társadalmak*. Agroinform Kiadóház, Budapest.
- Brachinger T. (2001): A legkisebb közös többszörös. *Parola*. 11. 4. sz. <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/a-legkisebb-kozos-tobbszoros/> Utolsó letöltés: 2024. 10. 12.
- Brachinger T. (2010): *Helyi közösségek és helyi társadalom egy hazai közpénvárosban*. Eötvös József Főiskola, Baja.
- Böhm A. (1996): *A helyi társadalom*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola TKT, Kaposvár.
- Enyedi Gy. (1989): Településformáló folyamatok és településpolitika Magyarországon. *Valóság*, 32. 8. sz. 62–72.
- Hannerz, U. (1996): *Transnationals Connections. Culture, People, Places*. Routledge, London-New York.
- Kákai L. (2015): Helyi és területi önkormányzatok, helyi politika. In Körösné A. (szerk.) *A magyar politikai rendszer-negyedszázad után*. Osiris-MTA TKPI, Budapest.
- Pál L. (1984): Kísérlet a helyi társadalom dimenzióinak megragadására. *Társadalomkutatás*, 2. köt. 3-4. sz. 85-97.
- Pálné Kovács I. (2008): *Helyi kormányzás Magyarországon*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 89-91.
- Pusztai B., Neill, M. (2007, szerk.): *Turizmus, fesztiválok, helyi identitás*. University of Esinburgh, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Edinburgh-Szeged.
- Solymos E. (1967): Aranyponty. *Élet és Tudomány*, 22. 26. sz. (1967. június 30.) 1202-1230.

Szabó L. (2022): Hely és identitás. Adalékok a helyi identitás fogalmának értelmezéséhez. *Autonómia és Társadalom*. 2. 1. sz. 83-100.

Valuch T. (2024): *Honnan hova? Társadalmi változások Magyarországon közép-kelet-európai összehasonlításban a késő kádárizmustól az illiberalizmusig*. Kronosz Kiadó, Pécs, 282-283.

Varga A. T., Vercseg I. (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.